

**Socioedukacinės pagalbos asmenims, atliekantiems alternatyvią laisvęs atėmimui bausmę,
veiksmingumo didinimo prielaidos**

**OPPORTUNITIES OF SOCIO-EDUCATIONAL ASSISTANCE TO INDIVIDUALS
SERVING ALTERNATIVE TO IMPRISONMENT SENTENCES**

Lilia Žukauskienė

Klaipeda University, Lithuanian

Vaidas Viršilas

Klaipeda University,

Probation Department of Klaipeda, Regional Probation Service, Lithuanian

Carl Åke Farbring

Head of a Therapeutic Community in Prison, Sweden

Abstract. The paper focuses on the issue of socio-educational assistance to people who have peculiarities of criminal behavior unrelated to the use of psychoactive substances, serving non-custodial sentences in the Probation Department of Klaipėda Regional Probation Service. It comments on the results of the behavioural correction programme Behaviour-Conversation-Change (BCC), applied to the individuals serving non-custodial sentences. The research was based on the quantitative research strategy. The conducting of the research was underpinned by the works of W.R. Miller, S.Rollnick (1991, 2002) and numerous other authors on a motivational interview, as well as on a motivational interview-based programme Behaviour-Conversation-Change to be used by the penal system institutions (Farbring, Berge, 2004). The participants of the research were individuals who have peculiarities of criminal behavior unrelated to the use of psychoactive substances, serving non-custodial sentences in the Probation Department of Klaipėda Regional Probation Service. In the period 2012 to 2017, 231 respondents took part in the research (accordingly, the sample was 280 respondents). The changes in the respondents' motivation were recorded by means of the University of Rhode Island Change Assessment (URICA) 32-item measure, designed to evaluate four key components: precontemplation, contemplation, action, and maintenance (McConaughy, Prochaska, Velicer, 1983). The changes were evaluated at the beginning and at the end of the Behaviour-Conversation-Change programme. As proved by the findings, the impact of the Behaviour-Conversation-Change programme was positive at the precontemplation and the action stages. The results achieved in the application of the Behaviour-Conversation-Change programme meaningfully differed, given the officers approach to the programme.

KEY WORDS: Socio-educational assistance; individuals who have peculiarities of criminal behavior unrelated to the use of psychoactive substances serving non-custodial sentences; the behavioural correction programme Behaviour-Conversation-Change (BCC); motivational interview.

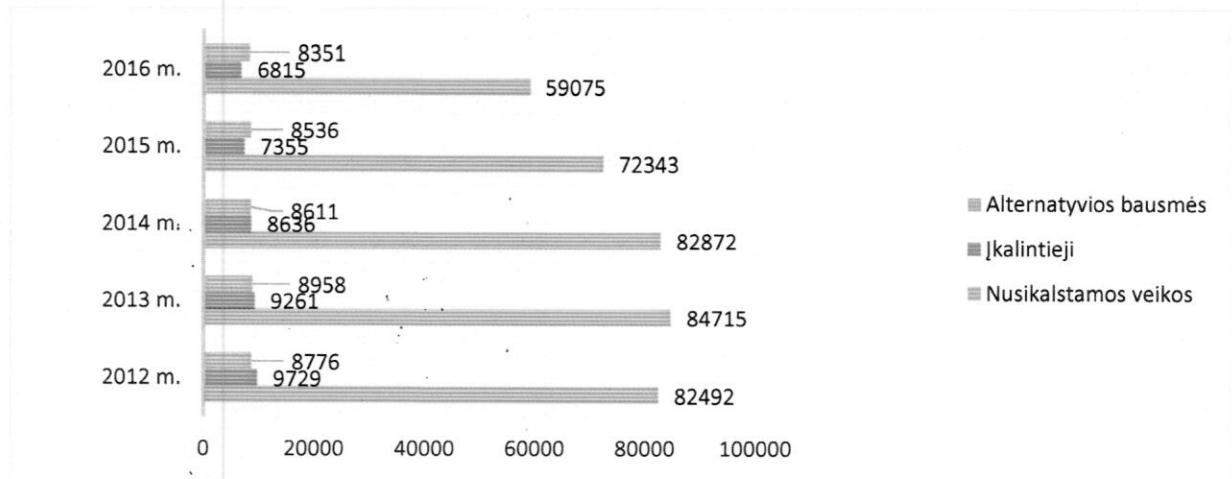
Įvadas

Šiandien daugelio Vakarų visuomenių bausmių vykdymo politikos prioritetiniu tikslu tiek globaliu, tiek nacionaliniu lygmeniu, yra tapusi nuteistujų resocializacija, sėkmingas grįžimas į visuomenę, pakartotinių nusikalstymų rizikos valdymas.

Teoriniai, empiriniai tyrimai leidžia teigti, kad į asmenų resocializaciją orientuotos priemonės efektyvesnės nei įkalintų asmenų baudimas ir kontrolė. Progresyvią bausmių vykdymo politiką formuoja šalys (ypač Skandinavijos), kuriose recidivizmo ir nusikalstamumo rodikliai mažiausiai Europoje (Berger 2016). Probacijos sistema Šiaurės šalyse išvystyta ir plačiai naudojama, pavyzdžiui Švedijoje 2012 m. 100 tūkst. gyventojų teko dvigubai daugiau probuojamų negu įkalintų, nuteistieji atlikę 2/3 bausmės paleidžiamai lytinai, dalis jų su priežiūra (Ugelvik, 2016). Tokiu būdu šioms šalims pavyksta kontroliuoti įkalinimo mastus ir išlaikyti mažiausius kalinių skaičius Europoje. Norvegijos probacijos sistemoje akcentuojama reintegracija ir savarankiško gyvenimo ugdymas, užtikrinamas sklandus ir nuoseklus socialinės pagalbos tiekimas (Ulgevik, 2016).

Lietuvos Respublikos Statistikos departamento 2018 metų sausio 1 d. statistiniai duomenimis, per pastaruosius penkis metus Lietuvoje įvykdomų nusikalstamų veikų rodikliai mažėja (nuo 82 492 nusikalstamų veikų 2012 metais iki 59 075 nusikalstamų veikų 2016 metais). Nuosekliai per pastaruosius ketverius metus mažėja ir įkalintų asmenų skaičius (nuo 9 729 įkalintui 2012 metais iki 6 815 – 2016 metais). Lietuvos probacijos tarnybu registrų 2018 metu

sausio 1 d. duomenimis, alternatyvias laisvės atėmimui bausmes (įskaitant probaciją) atliekančių ir esančių asmenų skaičius reikšmingai nesikeičia (nuo 8776 asmenų 2012 metais iki 8351 asmenų 2016 metais) (žr. 1 pav.).

1 pav. Lietuvoje įvykdomų nusikalstamų veikų, įkalintujų asmenų ir alternatyvias bausmes atliekančių ir esančių asmenų statistiniai duomenys

Teisėsaugos institucijų darbas, valstybės nuosekliai vykdoma progresyvi baudžiamoji ir bausmių vykdymo politika, nukreipta į teisės pažeidėjų elgesio korekcijos galimybių laisvėje didinimą, lemia teigiamus pokyčius bausmių vykdymo praktikoje. Gerėjančią kriminogeninę tendenciją lemia ir probacijos tarnybų aktyvios pastangos taikyti veiksmingus teisinės, socialinės, psichologinės, edukacinės pagalbos būdus, skatinančius pozityvius teisės pažeidėjų elgesio pokyčius (Žukauskienė, Viršilas, Farbring, 2017).

Šiandien kriminalinio elgesio asmenų resocializacijos diskurse aptariami du modeliai: rizikos poreikio-reakcijos modelis (angl. Risk-Need-Responsivity Model, sutrump. RNR) ir gero gyvenimo modelis (Good Lives Model, sutrump. GLM). Pirmajame (RNR) akcentuojama rizikos vertinimo svarba, dėmesys kriminogeninių poreikių neutralizavimui ir reakcija, pritaikant individualiai parinktas programas pagal nuteistojo asmenybę, motyvaciją, gebėjimus, įgūdžius ir kt. (Andrews et al., 2011, p.738). Antrajame (GLM) akcentuojamas gebėjimų lavinimas, tenkinant žinių, sveikatos, laisvalaikio, bendruomeniškumo, vidinės ramybės, laimės, kūrybos ir kitus poreikius (Ward et al., 2012, p.95-97). Siūlomos priemonės, kuriomis galima realizuoti savo norus nekriminaliniais būdais, motyvuotis keistis (Ward et al., 2012). Tačiau, D. A. Andrews ir kt. (2011, p. 740-741) teigimu, kriminogeninių poreikių sumažinimas veda prie individualios gerovės, bet ji savaime neužtikrina kriminogeninių poreikių silpnėjimo.

T. Ward, Sh. Maruna (2007, p.81-83) mano, kad RNR modelyje teisės pažeidėjų motyvacija yra gan problemiškas klausimas, nes į juos žiūrima kaip į potencialius rizikos šaltinius, todėl sudėtingiau juos įtikinti rizikos veiksnių šalinimo nauda. RNR atstovai (Andrews et al., 2011, p.742-743) šią problemą siūlo spręsti motyvuojant darbuotojus kurti pozityvius santykius su klientais, susipažinti juos su keitimosi galimybėmis. Pagal GLM modelį klientų motyvavimas prasideda nuo pat pirmųjų interakcijų su darbuotojais, skatinant jų norą keistis, atskleidžiant prosocialaus elgesio naudą. Nuteistasis matomas kaip aktyvus dalyvis, darbuotojų padedamas galintis formuliuoti visuomenei ir jam pačiam priimtinus siekius (Ward et al., 2012, p.106-107). Šiandieninės modelių versijos jungia viena kitos idėjas, modeliai atsinaujina konceptualiai, papildomi naujausiais empiriniaisiais duomenimis (Wormith et al., 2012, p.112).

Siekiant nuteistųjų asmenų sėkmingos resocializacijos, bausmių vykdymo sistemoje įgyvendinamos įvairios teisės pažeidėjų elgesio korekcijos programos. Programų efektyvumą

užtikrina aiškiai suformuluotas tikslas, uždaviniai ir struktūra, palankus teisinis reguliavimas, institucinės palaikymas, profesionaliai apmokyti ir motyvuoti darbuotojai, bendruomenės įsitrukumas, nuolatinis šių priemonių stebėjimas ir vertinimas (Lipsey et al., 2007; McGuire, 2008; kt.).

Viena efektyviausių elgesio korekcijų yra pripažinta kognityvinė elgesio terapija (anlg. Cognitive-Behavioral therapy, sutrump. CBT) (Lipsey, Cullen 2007; Hollin, Palmer 2006; Landenberger, Lipsey 2005). Ši terapija paremta nuostata, kad kognityviniai iškraipymai yra ne įgimti, bet įgyti, todėl taikant CBT galima pakeisti teisės pažeidėjų mąstymą, mokytis juos spręsti problemas, identifikuoti kriminalinio elgesio rizikas, lavinti kognityvinius ir socialinius įgūdžius, antisocialų elgesį keisti socialiu (Vaske et al., 2011, p.91; Lipsey, Landenberger & Wilson, 2007; Lizama et al., 2014). Tačiau mokslininkai pažymi, kad efektyvi kognityvinė terapija galima tik tuomet, kai žmogus pirma yra motyvuotas keistis (Miller et. al., 1988; Miller, et al., 1995; Figlie, Dunn, 2005; Vasilaki, et al., 2006; Lundahl, Burke, 2009), taip sudarydami prielaidas elgesio korekcijoje taikyti motyvacines programas.

Motyvacija pripažistama kaip svarbus veiksnys, gerinantis resocializacijos rezultatus (Miller, Rose, 2009; McMurran, 2009; Austin et al., 2011). Motyvacinė programa *EPP*, vykdoma motyvojančio intervju metodu, yra tinkama visoms teisės pažeidėjų grupėms (Farbring, 2014). Teisės pažeidėjo elgesio pokyčiai sunkiai suvokiami ir galimi be jo paties motyvacijos, kuri yra paskata veikti. Programa *EPP* skirta motyvuoti klientą keisti savo probleminį elgesį: padėti išanalizuoti savo situaciją, susidaryti motyvacijos keistis vaizdą, apsispręsti keistis ir toliau dalyvauti kitose, jo elgesį keičiančiose programose (pvz., CBT).

Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymo (2011) 18 straipsnyje įtvirtintos probuojamoho resocializacijos formos, viena iš kurių yra *elgesio pataisos programos*. Programa *EPP* Lietuvos probacijos tarnybose pradėta vykdyti 2005 metais (2004 metais *EPP* buvo parengta Švedijos Kriminalvarden užsakymu ir buvo skirta bausmes kalėjime bei probacijoje atliekantiems asmenims).

Pati savaimė programa negarantuoja alternatyvia bausme nuteistųjų motyvacijos ir elgesio pokyčių, o motyvuojantis intervju nėra tik metodų ir strategijų rinkinys, atsakingas vaidmuo tenka konsultantui (Farbring, 2014), jo gebėjimui įtikinamai parodyti norą padėti klientui (Saarnio, 2000). Taigi svarbu, kaip probacijos pareigūnai programą *EPP* įgyvendina, kaip yra įvaldė motyvojančio intervju metodą. Probacijos sistemoje socioedukacinės pagalbos dėmenys yra asmenų resocializacijos tikslas, pareigūno ir teisės pažeidėjo konstruktivų sąveika, programos *EPP* metodikos išmanymas, palankus psichologinis klimatas. Sėkminga edukacija įmanoma tik tokioje aplinkoje, kur skatinamas asmens pasitikėjimas savimi, savo jėgomis, stiprinama jo mokymosi galia, ugdomas tikėjimas, kad sugebės veikti tam tikroje situacijoje (Jučevičienė, 2013).

Problema. Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje šiuo metu realizuojamos 5 adaptuotos ir akredituotos nuteistųjų elgesio pataisos programos. Viena iš jų yra programa *Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas* (toliau – *EPP*), kuria siekiama padidinti teisės pažeidėjo vidinę motyvaciją elgtis prosocialiai (Valstybės žinios, 2012, Nr. 72).

Programa *EPP* skirta visoms bausmių vykdymo sistemos asmenų grupėms, ypač tiems, kurie turi priklausomybių ir ilgą nusikalstamo gyvenimo patirtį. Dabartinėje bausmių vykdymo sistemoje laikomasi prielaidos, kad kriminalinio elgesio asmenims svarbu išmokti spręsti savo problemas, įgyti kognityvinių ir socialinių įgūdžių, ir svarbiausia – *norėti jais naudotis*.

Moksliniai tyrimais pagrįstas socioedukacinės pagalbos efektyvumas, taikant programą *EPP* alternatyvią laisvės atėmimui bausmę atliekantiems asmenimis, priklausomiems nuo alkoholio, nustatyta jų stiprėjanti motyvacija keistis ir apsisprendimas realiai naudoti įgutus įgūdžius gyvenime (Žukauskienė, Viršilas, Farbring, 2017). Tačiau, socioedukacinės pagalbos veiksmingumas, taikant *EPP* teisės pažeidėjams, neturintiems priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų, moksliniai tyrimai dar nepagrūstas.

Tikėtina, kad probacijos tarnyboje alternatyvią laisvęs atémimui bausmę atliekantiems asmenims, neturintiems priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų, programa *EPP* gali padėti išmokti priimti sprendimą siekti gyvenimo tikslų nepažeidžiant įstatymų, lavinti savo socialinius, problemų sprendimo, mąstymo ir savikontrolės įgūdžius.

Tyrimo tikslas – atskleisti socioedukacinės pagalbos asmenims, atliekantiems alternatyvią laisvęs atémimui bausmę, neturintiems priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų, veiksmingumo priešlaidas, įvertinant programos *Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas* (*EPP*) poveikį jų motyvacijai keisti kriminalinį elgesį.

Tyrimo metodologija. Tyrimui pasirinkta *kiekybinio tyrimo strategija*, pagal kurią žinios, kurios vystosi per pozityvistinės filosofijos prizmę, yra pagrastos objektyvios tikrovės stebėjimu ir matavimu, siekiant suprasti nagrinėjamą reiškinį (Greswell, 2013, p.36).

Tyrimo instrumentas. Tyrimas atliktas remiantis užsienio autorių atlirkais darbais (Miller & Rollnick, 1991, 2002; Mc Guire, 2002; Burke et. al., 2003; kt.) ir programos *EPP* (Farbring, Berge, 2004) metodika, kuri skirta bausmių vykdymo sistemos įstaigoms. Motyvuojantis interviu – tai bendravimo būdas ir pokalbio metodas, paremtas psichosocialinėmis bei edukacinėmis žiniomis. Programą *Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas* sudaro motyvuojančio interviu metodu grindžiami penki dalinai struktūruoti pokalbiai ir įvadas, kurių tikslai yra:

- suteikti teisés pažeidėjui galimybę išnagrinėti savo situaciją;
- padėti teisés pažeidėjui susidaryti motyvacijos keistis vaizdą;
- padidinti tikimybę, kad teisés pažeidėjas apsispręs keistis;
- paskatinti dalyvauti ilgesnėje nusikaltimų ir priklausomybių įveikos programe;
- sudaryti galimybę kontaktiniams asmenims/pareigūnams lavinti motyvuojančio interviu įgūdžius;
- būti bausmių sistemos įrankiu, vykdant vyriausybės direktyvas padidinti teisés pažeidėjų motyvaciją keistis ir susirūpinti dėl priklausomybės (Farbring, Berge, 2004).

Alternatyvią laisvęs atémimui bausmę atliekančių asmenų, neturinčių priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų, elgesio pokyčiai buvo fiksuojami taikant University of Rhode Island Change Assēssment (URICA) 32-teiginių klausimyną, skirtą įvertinti keturis esminių komponentus: **iki svarstymą** (nesirūpinimą), **svarstymą** (ambivalenciją), **igyvendinimą** ir **įslaiikymą** (McConnaughy, Prochaska, Velicer, 1983). Elgesio pokyčiai buvo vertinami programos *Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas* (*EPP*) įvadiniame ir baigiamajame užsiemimuose.

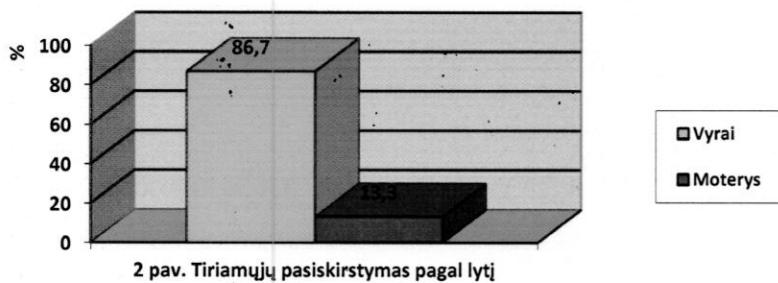
Papildomai motyvacijos pokyčių įvertinimui pasirinkta Skalių (3 motyvacijos komponentų – noro, sugebėjimo ir prioritetų – vertinimas *Likert'o* skalėje nuo 1 iki 10) ir Svarstyklų (vidinės ir išorinės motyvacijos santykio matavimasis, dalijant 10 svarmenų į dvi lėkštės užduoties duomenys, kurie renkami antrajame ir paskutiniajame programos *EPP* užsiemimuose.

Statistinės analizės metodai: statistinė duomenų analizė atlikta taikant statistinių duomenų apdorojimo programos IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paketo 20 versiją. Apdorojant duomenis buvo taikytos šios statistinės procedūros: *nominalinėje skalėje* – duomenų pasiskirstyme skaičiuojamai procentiniai dažniai; *ranginėje skalėje* – duomenų pasiskirstyme skaičiuojamas dviejų priklausomų (porinių) imčių *t-kriterijus*, nustatant kintamųjų ryšius skaičiuojamas *koreliacijos koeficientas pagal Spirmeną* (Vaitkevičius, Saudargienė, 2006). Interpretuojant koreliacinius ryšius, remiamasi B.Bitino (2006) pateiktu koreliaciinių ryšių stiprumo skirstymu, pagal kurį koreliacijos koeficientas nuo 0,20 iki 0,40 reiškia, kad ryšys tarp požymių yra silpnas.

Tyrimo dalyviai. Šiame tyime dalyvavo Klaipėdos apygardos probacijos tarnybos Probacijos skyriuje alternatyvią bausmę atliekantys asmenys ir programą *EPP* jiems vedę Probacijos skyriaus pareigūnai. Tyrimu pasirinkta viena iš nuteistujų grupių – kriminalinio elgesio asmenys, neturintys priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų.

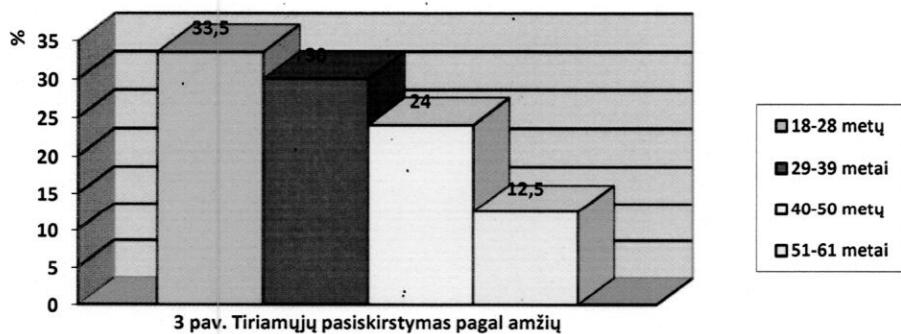
Tyrime dalyvavo 233 alternatyvią bausmę atliekantys tiriamieji (laikotarpiu nuo 2012 iki 2017 metų). Toks skaičius sudarė ir tyrimo imtį. Programą EPP jiems vedė 24 Probacijos skyriaus pareigūnai. %

Tyrimo dalyvių charakteristika. *Lytis.* Tiriamujų charakteristika pagal lyti pateikiama 2 paveiksle.

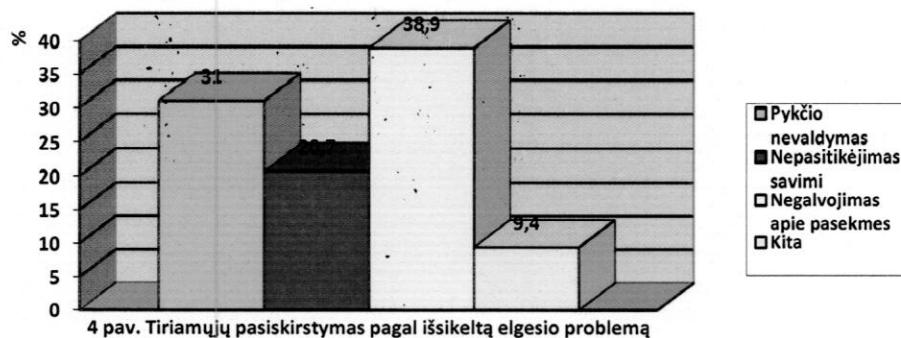
Tyrimo duomenų analizė (2 pav.) rodo, kad tiriamieji (N=233) pagal lyti pasiskirstė taip: didesnė dalis (86,7%) buvo vyrai, mažesnę dalį sudarė moterys (13,3%). Taigi didžioji dalis kriminalinio elgesio asmenų, nesusijusių su psichiką veikiančių medžiagų vartojimu, buvo vyrai. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad moterys 2018 metų sausio 1 d. duomenimis, Klaipėdos apygardos probacijos tarnybos veiklos teritorijoje sudarė 11,6% nuo bendro skaičiaus (166 iš 1431), galima konstatuoti, kad programoje dalyvavusių kriminalinio elgesio moterų, neturinčių priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų, skaičius proporcingai yra didesnis nei vyru.

Amžius. Tiriamujų charakteristika pagal amžių pateikiama 3 paveiksle.

Duomenų analizė parodė, kad didžioji dauguma tiriamujų (33,5%) buvo 18-28 metų amžiaus, daugiau nei ketvirtadalis (30,0%) 29-39 metų amžiaus, beveik ketvirtadalis (24,0%) 40-50 metų amžiaus, o likusieji (12,5%) 51-61 metų amžiaus. Taigi dažniau alternatyvią bausmę atlieka ir kriminalinio elgesio ypatumų, nesusijusių su psichiką veikiančių medžiagų vartojimu, turi 18-28 metų asmenys, mažiausiai – vyresni nuteistieji (51-61 metų).

Elgesio problema. Tiriamujų charakteristika pagal išsikeltą elgesio problemą, lemiančią jų nusikalstamumą pateikiama 4 paveiksle.

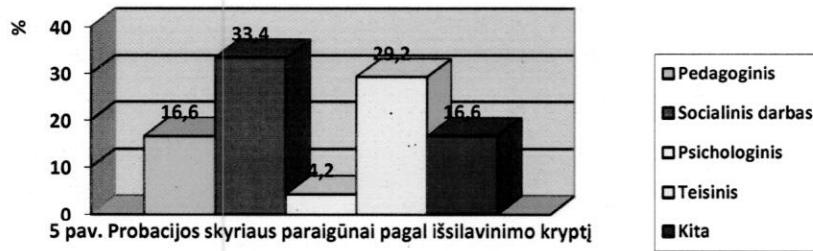

Tyrimo analizėje pateikti duomenys (4 pav.) rodo, kaip tiriamieji yra pasiskirstę pagal įvadinio užsiémimo metu jų pačių įvardytą esminę elgesio problemą, lėmusią jų kriminalinį elgesį.

Daugiausiai tiriamujų (38,9%) esmine problema įvardija negalvojimą apie būsimas savo elgesio pasekmes. 31% EPP programos metu sprendė savo pykčio nevaldymo problemą, o 20,7% – nepasitikėjimo savimi problemą. Kitos problemas (pvz., tinginystė ir kt.) buvo įvardytos tik 9,4% atvejų. Vertinant pagal lyti, dažniausia vyru išskelta problema yra negalvojimas apie elgesio pasekmes – 40,8% atvejų (šią problemą iškėlė tik 25,8% moterų), o moterų – nepasitikėjimas savimi, t.y. 35,5% atvejų (vyru tik 18,4%).

Programą EPP vedė Probacijos skyriaus pareigūnai (N=24), todėl tikslinga atskleisti jų išsilavinimą bei darbo stažą, kaip veiksnius, galinčius turėti įtakos nuteistųjų ir kriminalinio elgesio asmenų, neturinčių priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų, motyvacijai keistis.

Probacijos skyriaus pareigūnų išsilavinimas. Pagal išsilavinimą programą EPP vedę Probacijos skyriaus pareigūnai pasiskirstė į penkias grupes (žr. 5 pav.).

Kaip rodo tyrimo duomenų analizė, didžioji dauguma pareigūnų (33,4%) yra įgiję socialinio darbo, kiek mažesnė dalis (29,2%) – teisinį, po šeštadalį (16,6%) turi pedagoginį ir kitokį (vadybos, verslo administrevimo ir kt.) išsilavinimą. Tik nežymi pareigūnų dalis (4,2%) yra įgiję psichologinį išsilavinimą. Tačiau vertinant pagal tai, kokiam dalyvių skaičiui minėti pareigūnai veda EPP programą, skaičiai pasiskirsto taip: didžioji dauguma tiriamujų dalyvavo programoje, kurią vedė pedagoginį (66,1%) išsilavinimą turintis pareigūnas; aštuntadalis (12,4%) – programoje, kurią vedė socialinio darbo, beveik po dešimtadalį (9,9%) tiriamujų dalyvavo programoje, kurią vedė teisinį ir kitokį (vadybos, verslo administrevimo ir kt.) išsilavinimą turintys pareigūnai, tik nežymi dalis (1,7%) tiriamujų dalyvavo programoje, kurią vedė psichologinį išsilavinimą turintis pareigūnas.

Klaipėdos apygardos Probacijos skyriuje dirba daugiausia socialinio darbo ir teisinį išsilavinimą turintys pareigūnai, tačiau EPP programą daugiausiai veda tie, kurie turi pedagoginį ir socialinio darbo išsilavinimą. Tai reiškia, kad pareigūnai iš esmės specializuojasi pagal atliekamas funkcijas. **Elgesio pataisos programos** dažniau vedantys pareigūnai yra pasirengę ir gali teikti įvairiapusę socioedukacinę pagalbą nusikalstamą veiką padariusiems asmenims (šiuo

Nr.	Pozymis	Vertymo	t	df	p	233	5,23	Iki (nesirupinimas) 2
1.	Iki (nesirupinimas) 1	5,86	233	3,451	0,001	232	5,23	Iki svarstymas

I tenetle. Problemos priprazinimo pries EPP ir po EPP palyginimai

pariekiamas I tenetleje.

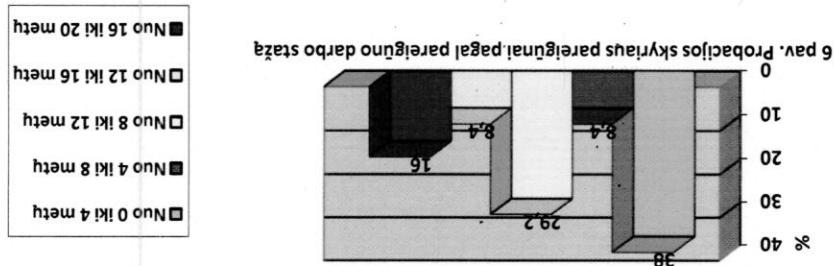
Pirmiausia, buvo siekiama nustatyti, kaičių kito EPP dalyvių motyvaciją pripraziniam problemą (nesirupinimo skale). Dviety matavimų vidurkį palyginimas problemos priprazinime

baly.

4 išverčiai (norė, sugerbėjimo, prioriteto ir vidinių motyvacijos), kurii suma svyruoja nuo 0 iki 40 dalijant 10 į svarstyklų lėkstes. Galutiniam Skaliui iš Svarstyklų užduoties išvertinti naujos amžių gyvenimo tikslais. Svarstyklų užduotys vysta vidinių išsorinių motyvacijos vertinimai skale, kuria vertinamai kliento noras, sugerbėjimas ir prioritetai keistis (lyginant su kitais jo vertinimais) išvagiamos užsiemimo metu. Skalių užduotys naujos amžių motyvaciją buvo vertinama naujasiant Skaliui iš Svarstyklų užduotis. Papildomai motyvacija buvo matavimai: programos išvadiniu ir bėagiamais užsiemimo metu. Papildomai motyvacija buvo Siekiama nustatyti, kaičių keite nuteistiųjų motyvaciją, buvo atliekami du

islaikymas (mainenance) (McConnagh, Prochaska, Velicer, 1983).

Tyrimo rezultatai. Programas EPP dalyvių motyvacijos pokyčiu išvertinti naujotais (precontemplation), svarstymas (ambivalence) (contemplation), išvienindimasis (action) ir pokyčiai buvo vertinami pagal keturtis esminius pozymius: Iki svarstymas (nesirupinimas) URICA-F (University of Rhode Island Change Assessment) 32-teiginių klausimynas. Motyvacijos pariegiunu, darbo partis yra pakankama, kad jie gėbečty vykdyti EPP programą ir vertinti jose mazėsne dalis (13,7%) pas 0-4 metus dirbančius pariegiunu, nežymiai dalis (nuo 7,3% iki 3%) pas dauguma programos dalyvių programose dalyvavo pas 8-12 metų dirbančius pariegiunu (69,1%), skaičiuoti teisės pažedėjų programą veda minėti pariegiuni, skaičiuoti pasiskirsto tipą: didžioji dalių probacijos sistemoje turi ženkliai didesnę darbo partit. Tačiau vertinant pagal tai, kokiam 12 iki 16 metų. Taigi, daugiausia pariegiunu probacijos sistemoje yra nauji žmonės, o mazėsne jų septynadienis (16,0%) – nuo 16 iki 20 metų, beveik po dešimtadali (8,4%) nuo 4 iki 8 metų ir nuo turi nuo 0 iki 4 metų darbo stazą, kiek daugiau nei ketvirtadalis (29,2%) nuo 8 iki 12 metų, beveik vedantys pariegiunu pasiskriste į penkią grupes (žr. 6 pav.).

Programos dalyvių analizė parode, kad daugiausia pariegiunu (38,0%) probacijos sistemoje gyventi prosocialiai pokyčius. Ypatum, nesusijusi su psichika veikiančių medžiagų varojimu, turinčių asmenų motyvacijos atveju vykdyt EPP) ir išvertinti alternatyviai bausme atliekamai iš kriminalinio elgesio

Analizuojant 3 lemtelės duomenis ir atlikus dvielyje priklausomybėje (porinių) mėgčių t-kriterijaus testą nustatyta, kad tyrimo dalyvių išgyvenimimo programas EPP pradžioje vertinimo vidurkiis yra 12,28, o baigiamosios užsiemimo metu – 13,31. Taigi skirtumas tarp vidurkių yra statistiskai reikšmingas ($t=-6,223$; $df=23$; $p=0,000$). Aukštū balai išgyvenimimo vertinime rodė, kad klientas jau sprindžia savo problemas ir galbuti, jau pasjuto teigiamas pasikeitimo pasėkmės. Klientas išvyksta iš klientas, tiketina, nori pagalbos, kad galėtų išvirtinti pasikeitimą ir išvengti alkrygio.

Nr.	Požymis	Verčimimo viðurkis	N	t	df	p
3.	Lentelė. Igvyenčių miesto priės EPP iš po EPP palyginimas	Igvyenčių miestas 1	12,28	233	-6,223	232
2.	Igvyenčių miestas 2	Igvyenčių miestas 2	13,31	23	3	0,000

Analizuojant 3 lemetelės duomenis ir atlikus dvięji priklausomybės (porūčiu) išvadą iš testų rezultatų, kad tyrimo dalyvių ambivalentijos programas EPP pradžioje vertinimo vidurkiis testų nustatyta, yra 11,59, o baigiamosios rezultato metu – 11,56. Skirtumas tarp vidurkių nėra statistiškai reikšmingas ($t=0,096$; $df=232$; $p=0,923$), todėl galima teigti, jog programa EPP baigusių asmenų ambivalentėja reikšmingai nesiskirte. Asmenys motyvacijos kontekste ambivalentijos pokyčiai nėra vertinamas vienareikšmisiskai. Tai gali rodyti kliento pasirengimą svarstyti problema taip pat, kai pavyzdžiuose balus, atkreipiantas dėmesys į tai, kiek baly īvertinti ambivalentijos problema.

Nr.	Pozymis	Verminimo	N	t	df	p
1.	Svarstymas 1	11,59	233	0,096	232	0,923
2.	Svarstymas 2	11,56	233	0,923		

Analizuojant 1 lemetės duomenis ir atlikus dažyvių problemų (porinių) imčių *t-kriterijaus testą* nustatyta, kad yrimo dalyvių problemos priprazinimo (*nestriupinimo*) programas EPP tarp vidutinio vidurkių yra 5,86, o būdingamisame užsiėmimine – 5,23. Tai rodo, jog skirtumas pradžioje vertinimo vidurkis yra 5,86, o būdingamisame užsiėmimine – 5,23. Taip vidutinį yra statistiskai reikšmingas ($t=3,451$; $p=0,001$). Auksčiai balaijoti problemos iki varstymo (*nestriupinimo*) vertinime rodė, kad klienitas nepriprazista išskeltois problemos, kuri susijusi su jo nusikalstamunu ir yra linkęs pasakyti, kad nenori keisti. Jis nesuvoka, kad jei nėra kas nesikiéis, tolesnei problemoms raiška skatinis rimtesnės problemas (Farbrinig, 2014, p.180). Gaučiu rezultatų pagrindu galima teigti, kad asmenys, baigę programą EPP, yra labiau linkę priprazinti išskelta jų nusikalstamumą lemuisiā problema ir tai yra esminė prielaida keisti.

Tyrimu buvo siekiama įvertinti, kaiip programs dalyvių motyvacija ketinesi savstymo ambivalencijos) atžvilgiu. Dvietyje savstymo matavimy vidiukai yra pagrindinis patetikiamas 2 lemtelėje.

Isaugusiā triamulyti motyvaciją keisti.

Analizojant 5 lentelės duomenis ir atlikus dvięjų priklausomybės (parametru) imcijų t-kriterijaus testą nustatyta, kad programas EPP dažnai yra skaičiu ir Svarstykliai užduoties matavimy viderkį reikšmingi, sugabėjimo, prioriteto, vidinės motyvacijos ir bendrame įvertyje programas EPP pradžioje noro, sugabėjimo, prioritete, vidinės motyvacijos ir bendrame įvertyje programas EPP pradžioje vienareikšmiskai rodo, kad programas dažnai yra motyvacija keistis po programos baigimo išsaugo.

Nr.	Pozymis	Vertyniu vidurkis	N	t	df	p
1.	Noras 1	9,07	228	-	227	0,000
2.	Noras 2	9,45	228	-	227	0,000
3.	Sugabėjimas 1	8,64	228	-	227	0,000
4.	Sugabėjimas 2	9,12	228	-	227	0,000
5.	Priovitetai 1	7,60	228	-	227	0,000
6.	Priovitetai 2	9,32	228	-	227	0,000
7.	Patiest noras 1	7,60	228	-	227	0,000
8.	Patiest noras 2	8,59	228	-	227	0,000
9.	Bendra suma 1	34,15	228	-	227	0,000
10.	Bendra suma 2	36,32	228	9,830	0,000	

5 lentelė. Skaičiu ir Svarstykliai užduoties prieš EPP ir po EPP pagaginiamas

Tyrinu buvo siekiama įverinti, kaiip programas EPP dažnai motyvacija ketesis Skaičiu ir Svarstykliai (noro, sugabėjimo, prioritete) ir vidinės motyvacijos bendrame įvertyje, kurio suma svyruoja nuo 0 iki 40 balų) užduotyje. Dvięjų Skaičiu ir Svarstykliai užduoties matavimy viderkį reikšmingai nesiskirė.

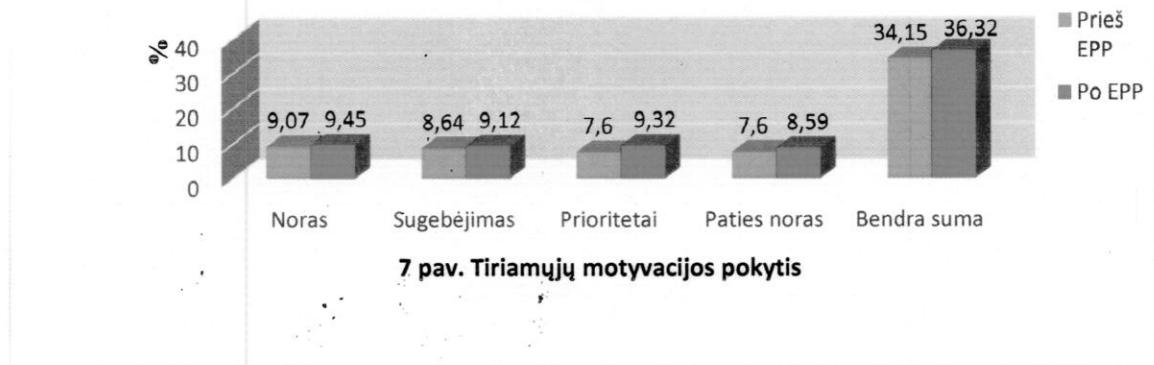
Analizojant 4 lentelės duomenis ir atlikus dvięjų priklausomybės (parametru) imcijų t-kriterijaus testą nustatyta, kad tyrimo dažnai yra išlakymo pozymio pradžioje vertyniu užsiemimo metu (t=1,767; df=232; p=0,79), todėl galima teigti, kad programa EPP baigusių asmens išlakymas 7,41, o baigiamasis užsiemimo metu - 7,11. skirtumas tarp viderkį nera statistiskai reikšmingas (t=1,767; df=232; p=0,79).

Nr.	Pozymis	Vertyniu vidurkis	N	t	df	p
1.	Išlakymas 1	7,41	233	1,767	232	0,79
2.	Išlakymas 2	7,11	233			

4 lentelė. Išlakymo pozymio matavimy viderkį pagal išlakymo pozymį.

Tyrinu buvo siekiama įverinti, kaiip programas dažnai motyvacija ketesis pagal išlakymo pozymį. Dvięjų išlakymo pozymio matavimy viderkį pagal išlakymo pozymį. Auksčiai sios skirties balai rodo didelę tikimybę, kad pasiekintumas pavyk (Farbring, Berge, 2004, p.51; Farbring, 2014, p.181).

Aukštai sios skirties balai rodo didelę tikimybę, kad pasiekintumas pavyk (Farbring, Berge, 2004,

Tyrimo rezultatai parodė, kad Probacijos skyriaus pareigūnų atsakymai pasiskirstė į tris grupes: didžioji dalis pareigūnų (50,0%) tiki, jog programa *EPP* yra veiksminga, ketvirtadalis (25,0%) abejoja ir tiek pat (25,0%) tuo netiki. Tačiau įvertinus, kokiam skaičiui klientų šie pareigūnai veda programas, išaiškėjo, kad pareigūnai, tikintys šios programos veiksmingumu ir ją vedę nuteistiesiems sudarė net 87,6%, abejojančių pareigūnų buvo 10,3%, o visiškai netinkinčių tik 2,1%. Galima teigti, jog didžioji dalis probacijos pareigūnų tiki programos *EPP* veiksmingumu, dirbdami su žymiai didesniu nuteistųjų skaičiumi, jie labiau specializuojasi šioje srityje. Tikėtina, kad pareigūnai, nepripažstantys programos *EPP* veiksmingumo, nėra gerai susipažinę su jos tikslais, turiniu, taikymo galimybėmis, arba nėra įvaldė veiksmingų darbui su nuteistaisiais metodų (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Nuteistųjų problemos pripažinimo ir pareigūnų nuostatos į programos *EPP* veiksmingumą požymių koreliacija

Nuteistųjų problemos pripažinimas	Probacijos skyriaus pareigūnų nuostata programos <i>EPP</i> veiksmingumo atžvilgiu
Iki svarstymas 1	-0,218**
Iki svarstymas 2	-0,185**
Įgyvendinimas 1	0,119
Įgyvendinimas 2	0,280**
Bendra suma 1 (Skalės ir Svarstyklės)	0,117
Bendra suma 2 (Skalės ir Svarstyklės)	0,240**

* Koreliacija reikšminga 0,01 lygmeniu

Atlikus duomenų koreliacinę analizę nustatyta, kad egzistuoja *silpnas teigiamas* ryšys ($r = -0,218$) ($p < 0,01$), ($r = -0,185$) ($p < 0,01$) tarp probacijos pareigūnų tikėjimo *EPP* programos veiksmingumu ir programos dalyvių problemos nepripažinimo jos pradžioje ir pabaigoje, t.y., kuo labiau Probacijos skyriaus pareigūnai tiki programos *EPP* veiksmingumu, tuo jos pabaigoje dalyviai mažiau linkę neigtį savo išskeltą elgesio problemą, lemiančią jų nusikalstamumą.

Egzistuoja *silpnas teigiamas* ryšys ($r = 0,280$) ($p < 0,01$) tarp probacijos pareigūnų tikėjimo *EPP* programos veiksmingumu ir programos dalyvių veiksmų sprendžiant savo išskeltą elgesio problemą *EPP* pradžioje ir pabaigoje, t.y., kuo labiau Probacijos skyriaus pareigūnas tiki programos *EPP* veiksmingumu, tuo labiau *EPP* pabaigoje programos dalyviai labiau sprendžia savo problemą.

Egzistuoja *silpnas teigiamas* ryšys ($r = 0,240$) ($p < 0,01$) tarp probacijos pareigūnų tikėjimo *EPP* programos veiksmingumu ir programos dalyvių motyvacijos įvertinimo rezultatų Skalių ir

Svarstyklių užduotyje *EPP* pabaigoje, t.y., kuo labiau Probacijos skyriaus pareigūnas tiki programos *EPP* veiksmingumu, tuo aukštesni kliento Skalių ir Svarstyklių rezultatai programos pabaigoje.

Taigi pačių pareigūnų tikėjimas programos *EPP* veiksmingumu turi lemiamos įtakos pozityviems nuteistujų, neturinčių priklausomybių nuo psichiką veikiančių medžiagų, motyvacijos ir elgesio pokyčiams. Šis tyrimas patvirtino mokslininkų (Moyers, 2003; Žukauskienė, Viršilas, Farbring, 2017) anksčiau padarytas išvadas, kad néra ryšio tarp konsultanto išsilavinimo, patirties ir jo teikiamos pagalbos efektyvumo, skatinant klientus pasikeitimams, svarbiausia yra tai – kiek pats konsultantas tiki, kad jo teikiamą pagalbą yra veiksminga.

C.A. Farbring (2014) daro prielaidą, kad nuteistujų motyvacijos pokyčiai priklauso ne tik nuo to, kaip naudojamas motyvuojančio interviu metodu, bet ir nuo konsultanto kūno kalbos, balso, šypsenos, nuo to, ar klientas šypsosi, ar atrodo susirūpinęs, kai ką nors liūdno pasakoja, nuo to ar įtikinamai parodomos noras padėti klientui.

Alternatyviai laisvės atėmimui atliekantys asmenys, neturintys priklausomybių nuo psichiką veikiančių medžiagų, programos *EPP* vykdymo metu buvo motyvuojami keisti savo kriminalinį elgesį. Galima teigt, kad tolesnis šios programos vykdymas gali duoti pozityvių rezultatų, efektyvinant socioedukacinę pagalbą probacijos tarnyboje, tariant kriminalinio elgesio korekciją pasitelkiant tokias psichologines priemones kaip kognityvinė elgesio terapija ir kt. Tyrimais patvirtinta (Landenberger, Lipsey 2005; Hollin, Palmer 2006; Austin, et al., 2011 ir kt.), kad aukšta klientų motyvacija keistis yra svari sėkmingos tolesnės elgesio korekcijos prielaida.

Išvados

- Probacijos sistemoje taikant programą *EPP* (Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas) asmenims neturintiems priklausomybių nuo psichiką veikiančių medžiagų, nustatytais teigiamas šios programos poveikis jų motyvacijos ir elgesio pokyčiams **iki svarstymo** (nesirūpinimo) ir **igyvendinimo** (URICA klausimynas) skalėse bei Skalių ir Svarstyklių užduotyje.
- Alternatyviai bausme nuteistujų asmenų įvadiniame *EPP* pokalbyje išsikeltos jų nusikalstamumą lemiančios **problemos pripažinimas** išaugo baigiamajame programos *EPP* etape. Tai yra vienas iš esminių požymių, liudijančių apie išaugusią programos dalyvių motyvaciją gyventi nepažeidžiant įstatymų.
- Programos *EPP* dalyviai, neturintys priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų, pasiekė teigiamų pokyčių **igyvendinimo lygmeniu**: jie ēmési realių veiksmų gyventi nepažeidžiant įstatymų (bendražygių rato keitimas, gyvenamosios vietas kriminalinėje aplinkoje keitimas, įsidarbinimąs, atsisakymas rizikingų veiklų ir svarbiausia – tolesnis dalyvavimas CBT ar kitoje aprobuotoje elgesio pataisos programoje).
- Programos dalyvių, neturinčių priklausomybės psichiką veikiančiomis medžiagomis, teigiamiems motyvacijos gyventi nepažeidžiant įstatymų pokyčiams, taikant programą *EPP* (Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas), lemiamos įtakos turėjo Probacijos skyriaus pareigūnų tikėjimas šios programos veiksmingumu.

Literatūra